

ABSTRAKT: Zbiór pamiątek narodowych Izabeli z Flemmingów księżnej Czartoryskiej odegrał doniosłą rolę w kształtowaniu się polskiego kolekcjonerstwa w nurcie sentymentalno-romantycznym. Wciąż niedostatecznie zostały jednak poznane same zbiory puławskie, których lwia część przetrwała i stanowi obecnie jeden z filarów kolekcji Muzeum Książąt Czartoryskich w Krakowie. Kolekcja znajdowała się w Puławach niespełna trzydzieści lat, aby potem ulec kilkudziesięcioletniemu rozproszeniu i na powrót zostać scaloną w Krakowie, co dokonywało się począwszy od wczesnych lat siedemdziesiątych XIX wieku. W tym czasie, zwłaszcza w latach pozornie spokojnej *la belle époque*, a potem w latach międzywojennych, zbiory Czartoryskich stawiano w obliczu nowych perspektyw badawczych, traktując je z coraz większą dozą ostrożności i chłodnego krytycyzmu. Spośród tej grupy interesującym zagadnieniem jest grupa broni po królu Janie III, którego pamięć w Puławach czczono szczególnie. Tradycja puławska przypisywała mu aż sześć szabel. Czy zabytki te przetrwały do dziś i czy istotnie możemy je wiązać z monarchą? Próby odpowiedzi na te pytania podjęto w niniejszym tekście.

SŁOWA KLUCZOWE: broń i barwa, broń biała, broń sieczna, Czartoryscy, Jan III, kolekcjonerstwo, Kraków, muzeum, pamięć, proveniencja, Puławy, Sieniawa, szable, Świątynia Sybilli, uzbrojenie

SZABLE WIĄZANE Z OSOBĄ KRÓLA JANA III Z PUŁAWSKICH ZBIORÓW KSIĘŻNEJ IZABELI CZARTORYSKIEJ

DOI: 10.5604/01.3001.0054.6988

Mateusz Chramiec

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II

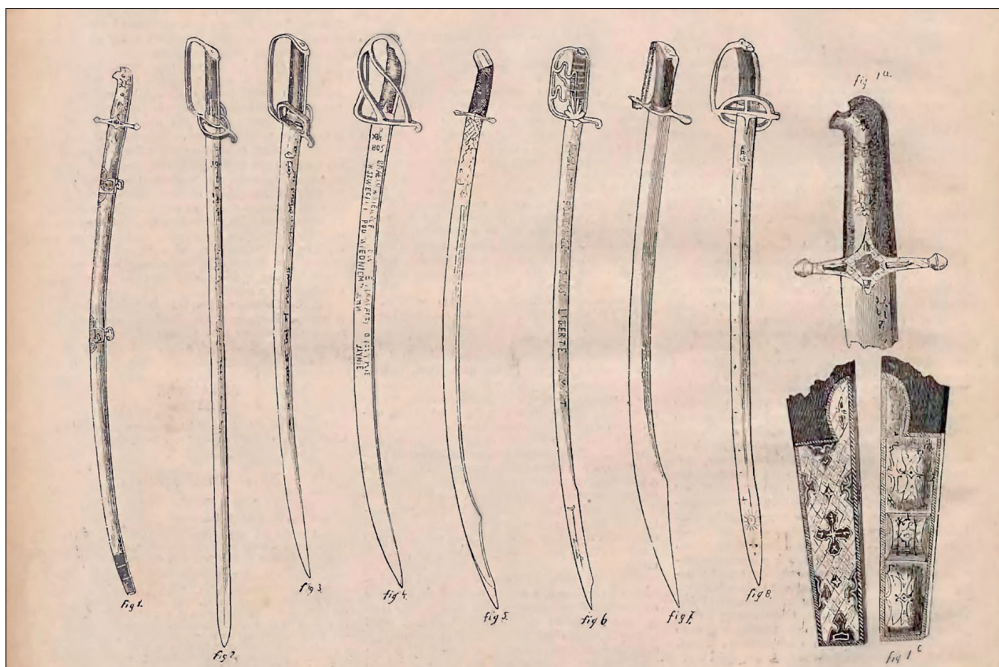
Studia Wilanowskie

t. XXX, 2023, s. 101–144

Rocznik, E-ISSN: 2720-0116

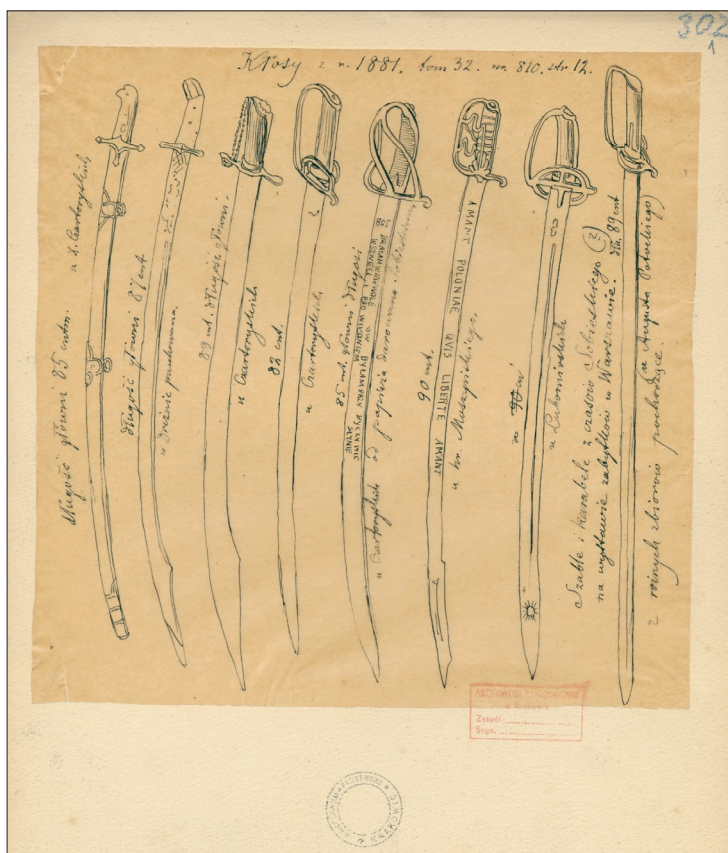
ABSTRACT: The collection of national memorabilia of Princess Izabela Czartoryska née Flemming played a momentous role in the formation of Polish collecting in the sentimental-romantic trend. However, the surviving Puławy collection, which is one of the pillars of the collection of the Czartoryski Princes Museum in Cracow, are still insufficiently known. The collection was housed in Puławy for less than thirty years, only to disperse a few decades later and be reunited in Cracow within a process that had been underway since the early 1870s. In this period, especially during the seemingly tranquil years of *la belle époque* and later in the inter-war years, the Czartoryski collections were studied in new research perspectives and treated with an increasing caution and reserved criticism. An interesting element of this group is the set of arms that used to belong to King John III, whose memory was particularly revered in Puławy. The local tradition attributed as many as six sabres to him. Have these artefacts survived to the present day and can we truly associate them with the monarch? The present paper attempts to answer these questions.

KEYWORDS: arms and colours, bladed weapons, edged weapons, Czartoryski family, John III, collecting, Cracow, museum, memory, provenance, Puławy, Sieniawa, sabres, Temple of Sybil, weaponry

il. 1

Chromolitografia na podstawie rysunku Antoniego Dolleczka przedstawiająca szable według tradycji należące do króla Jana III; ilustracja do artykułu *Szable Jana Sobieskiego*, „Kłosy”, 1881

il. 2

Odrys szabel z artykułu Antoniego Dolleczka; ilustracja do artykułu *Szable Jana Sobieskiego*, „Kłosy”, 1881

W grudniu 1881 roku, na łamach tygodnika „Kłosa” ukazał się krótki felieton pod tytułem *Szable Jana Sobieskiego*. Jego autor – amator dawnej wojskowości i uzbrojenia, kwalifikowany oficer artylerii armii austro-węgierskiej – Antoni Dolleczek napisał ten tekst w związku z aktualnie prowadzonymi przez siebie badaniami na temat działań militarnych króla Jana III, szczególnie w trakcie kampanii 1683 roku¹. Swoje studia oparł na dostępnych mu archiwaliach, głównie wiedeńskich i krakowskich. W samym Krakowie szczególnie dużo uwagi poświęcił zbiorom Muzeum Książąt Czartoryskich, gdzie udostępniono mu zarówno materiały rękopiśmienne, jak i zbiory muzealne. Zabytki uzbrojenia osobistego były w pracach Dolleczka zagadnieniem istotnym, co poświadcza ogłoszenie w prasie przytoczonego tekstu, uzupełnionego dodatkowo cenną ilustracją zespołu opisywanych szabel (il. 1, 2)². Autor we wstępie napisał:

Żaden prawie z polskich wodzów i królów nie jest tak powszechnie znanym, jak rycerski Jan III Sobieski, oswobodziciel Wiednia. Lecz także po żadnym polskim królu nie znajdujemy tyle pamiątek, tyle przedmiotów, które on posiadał lub przynajmniej których używał. Szczególniej zasługują tu na uwagę szable, co przechowywane w muzeach albo zbiorach osób prywatnych, żywe nam dają świadectwo jego działalności na polu sławy wojennej, dotąd niezgaśnięj w naszej pamięci i chlubą nam serca napelniającej³.

Przytoczony cytat sugeruje zatem, że w przekonaniu autora wszystkie opisywane w dalszym ciągu felietonu pamiątki bezsprzecznie należały niegdyś do monarchy lub były przezeń używane. W tym charakterystycznym dla epoki, dość bezkrytycznym łączeniu zabytków ze sławnymi osobistościami, powołanie się na dzieła ze zbiorów Czartoryskich wydawało się dość naturalne. Ze względu na kult, jakim otaczano monarchę w czasach puławskich, pamiątek rzeczywistych i domniemanych

- 1 Na dwóchsetlecie opublikowano tłumaczenie z niemieckiego referatu Dolleczka pt. *Sławna bitwa pod Wiedniem dnia 12 września 1683 r. p.*, Kraków 1883. Na tę rocznicę autor ogłosił także dwa teksty: *Die Entschlacht bei Wien 1683*, Wien 1883; *Die Polnische Armee im XVII Jahrhundert. Ihre Einrichtung, Gliederung und Kampfweise mit besonderer Berücksichtigung der unter dem Befehle des Königs Johannes III. Sobieski bei dem Entsatze von Wien 1683 beteiligten polnischen Truppen*, Wien 1883 (jako osobna nadbitka z periodyku „Militärische Zeitschrift”). Uznanie dla dokonań militarnych króla rezonuje także w monografii nowożytnych dziejów wojskowości i uzbrojenia Austrii, gdzie Dolleczek wspominał o nim przy okazji wywodu o zastosowaniu kopii bojowej przez kawalerię; zob. *Monographie der k. u. k. österr.-ung. Blanken und Handfeuer-Waffen, Kriegsmusik, Fahnen und Standarten seit Errichtung des stehenden Heeres bis zur Gegenwart*, Wien 1896, s. 40.
- 2 Interesującym świadectwem ikonograficznym jest także przerys szabel z artykułu Dolleczka znajdujący się w: Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANK), sygn. 29/678/12/763, Zbiór Zygmunta Glogera [Ikonaografia. Militaria, mundury, elementy uzbrojenia, sceny batalistyczne z XIII–XIX w.], k. 1. Broń uporządkowano w odmiennej kolejności, jak się wydaje – typologicznie względem rękojęści.
- 3 A. Dolleczek, *Szable Jana Sobieskiego*, „Kłosa. Czasopismo ilustrowane tygodniowe poświęcone literaturze, nauce i sztuce”, t. 32, 1881, nr 810, s. 3.

po nim zachowało się bowiem sporo – zwłaszcza militarnych. Spośród dziesięciu przytoczonych przez Dolleczka zabytków przypisywanych królowi aż połowa pochodzi ze zbiorów Czartoryskich. Szczęśliwie wszystkie one przetrwały do dziś i można je zidentyfikować. Jednak czy istotnie są to szable po Janie III? W świetle współczesnych ustaleń proveniencja przynajmniej części z nich jest nieautentyczna, wpisująca się w sentymentalny kontekst narracji kreowany przez Izabelę z Flemmingów księżną Czartoryską. Zdzisław Żygulski o grupie tych szabel wypowiedział się zwięźle: „okazy również zachowane w dzisiejszych zbiorach, lecz autentyczność ich nie jest pewna”⁴. Czy twierdzenie to ma zastosowanie do wszystkich tych zabytków? Próbę udzielenia odpowiedzi na to pytanie podjęto w niniejszym artykule⁵.

Silne zaakcentowanie doniosłych dokonań monarchy w narracji Świątyni Sybilli i Domu Gotyckiego widoczne jest zarówno na łamach pisanych w kręgu puławskim tekstów, jak i w charakterze samych przedmiotów oraz sposobie ich prezentowania. Tylko w Domu Gotyckim, pozornie dedykowanym pamiątkom zagranicznym, znalazły się przedmioty związane z rodem Sobieskich – agatowa czarka z napisem na dnie stopy poświadczającym jakoby miał to być dar Jakuba Sobieskiego dla Gastona d’Orléans⁶ oraz zbiorowy portret dzieci króla: Aleksandra, Konstantego i Jana, ofiarowany przez Annę z Sapiechów Potocką⁷. Z oczywistych przyczyn znacznie szerszy wachlarz pamiątek po Sobieskich mieścił się w Świątyni Sybilli. Nie ma potrzeby wymieniania wszystkich, gdyż nie jest to celem niniejszego tekstu. Wspomnieć jedynie należy o tych najważniejszych, bo determinujących układ reszty prezentowanych tam przedmiotów i niewątpliwie wpływających na ideowy sens całego wnętrza panteonu. Zdzisław Żygulski, podejmując próbę opisowej jego rekonstrukcji, zauważył, że główną narrację tworzyła ekspozycja usytuowana na osi wytyczonej między wejściem a mieszczącą się naprzeciw płytką niszą⁸. W samym centrum, w posadzce mieścił się zakratowany otwór, przez który wpuszczano ciepłe powietrze

4 Z. Żygulski, *Dzieje zbiorów puławskich. Świątynia Sybilli i Dom Gotycki*, Kraków 2009, s. 277, przyp. 108.

5 Część zaprezentowanych w tekście wiadomości jest rozwinięciem ustaleń zawartych w niepublikowanej rozprawie doktorskiej pt. *Dzieje kolekcji militariów ze zbiorów Muzeum Książąt Czartoryskich do 1939 roku* (Kraków 2022), napisanej na Wydziale Historii i Dziedzictwa Kulturowego UPJPII pod kierunkiem prof. ucz. dr hab. Lucyny Rotter.

6 *Poczet pamiątek zachowanych w Domu Gotyckim w Puławach*, Warszawa 1828, s. 47, poz. 523; Muzeum Książąt Czartoryskich Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie (dalej: MNK), nr inw. MNK XIII-918. Wszystkie przytaczane w tekście numery inwentarzowe, jeśli nie zapisano inaczej, dotyczą obiektów znajdujących się obecnie w zbiorach MNK Muzeum Książąt Czartoryskich.

7 *Ibidem*, s. 34, poz. 328; nr inw. MNK XII-358.

8 Zob. A. Wojtyła, *Świątynia Sybilli w Puławach. Pierwsze polskie muzeum czy mauzoleum ojczyzny?*, w: *Izabela Czartoryska dux femina facti*, red. G. Bartnik, Lublin 2021, s. 178, il. 2.

dla ogrzania wnętrza⁹. Dla regulowania jego przepływu otwór zakrywała okrągła tarcza z brązu – jedna z osiemnastu, które wykonano dla uczczenia zasłużonych wodzów i formacji polskich, a zarazem jedyna, którą umieszczono we wnętrzu górnego poziomu budynku. Cała reszta bowiem zdołała część dolną, zwaną kryptą. Wyróżnioną tarczę, pełniącą dwoistą funkcję – zarówno praktyczną, jak i symboliczną – dedykowano pamięci Jana III poprzez zamieszczenie w centrum herbowej Janiny majuskułowego napisu „SOBIESKI” z literami ujętymi w ozdobnych wieńcach oraz datą „1683”¹⁰.

W bezpośrednim sąsiedztwie tej tarczy, prawdopodobnie przy samej niszy, na granitowym postumencie stała: „szkatułka hebanowa w złoto okuta, brylantami sadzona, o trzech wyjmujących się wierzchem pokładach”¹¹. Za sprawą publikacji Żygulskiego jest do dziś powszechniej znana jako „Szkatuła Królewska”¹². W jej wnętrzu mieściły się pamiątki rzeczywiste i domniemane po polskich monarchach, pozyskiwane przez właścicielkę wyraźnie zainspirowaną „funeralną archeologią” Tadeusza Czackiego¹³. Ze szkatułą korespondowało zawieszona w niszy panoplium, ukryte za pąsową kotarą zawieszoną na złożonym szpontonie, na ćwieku którego umieszczono emaliowany napis: „Zagwożdżona Przyjaźń”¹⁴. Słusznie zwrócono uwagę, że takie zaaranżowanie przestrzeni

9 Z. Żygulski, *Dzieje zbiorów puławskich...* s. 258.

10 N. Koziała, M. Chramiec, *Opisanie muzeum*, w: *Muzeum Ksiązek Czarotoryskich*, red. K. Płonka-Bałus, N. Koziała, Kraków 2019, s. 220. Praktyczne zastosowanie tarczy poświadcza fakt, iż jest ona zaopatrzona w prosty mechanizm służący do otwierania i blokowania centralnej części z herbem, którą zamocowano na zawiasach jak kłapę.

11 Biblioteka Ksiązek Czarotoryskich – Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie (dalej: BCz), sygn. rkps 3032, *Poczet pamiątek narodowych zachowanych w Świątyni Sybilli w Puławach przez Elżbietę Xiężnę Czarotoryską zebranych*, ok. 1828, k. 23.

12 Z. Żygulski, *Dzieje zbiorów puławskich...*, s. 87–89. Szkatułę zniszczono w październiku 1939 roku, a większość jej zawartości rozgrabiono. Do dziś przetrwało zaledwie kilka przedmiotów, zachowanych w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie oraz w krakowskim skarbcu katedralnym, gdzie znajduje się m.in. bursztynowe zawieszenie z profilowym wyobrażeniem króla Stefana Batorego, uznawane za najstarszy zachowany przykład biżuterii o charakterze sentymentalnym, zob. D. Nowacki, M. Piwocka, *Klejnoty w dawnej Polsce*, Warszawa 2011, s. 35. Pamiątki te ofiarował w 1929 roku pierwszy ordynat sieniawski i drugi ordynat gołuchowski Adam Ludwik Czarotoryski, R. Skowron, *O powrót na Wawel królewskich pamiątek ze zbiorów ksiązek Czarotoryskich*, „Studia Waweliana”, t. 11/12, 2003, s. 278. Reprodukcje i opis zawartości szkatuły zob. E. Czepielowa, Z. Żygulski, *Losy Szkatuły Królewskiej z puławskiej Świątyni Sybilli*, „Cenne, Bezcenne, Utraczone”, nr 2/8, 1998, s. 14–21.

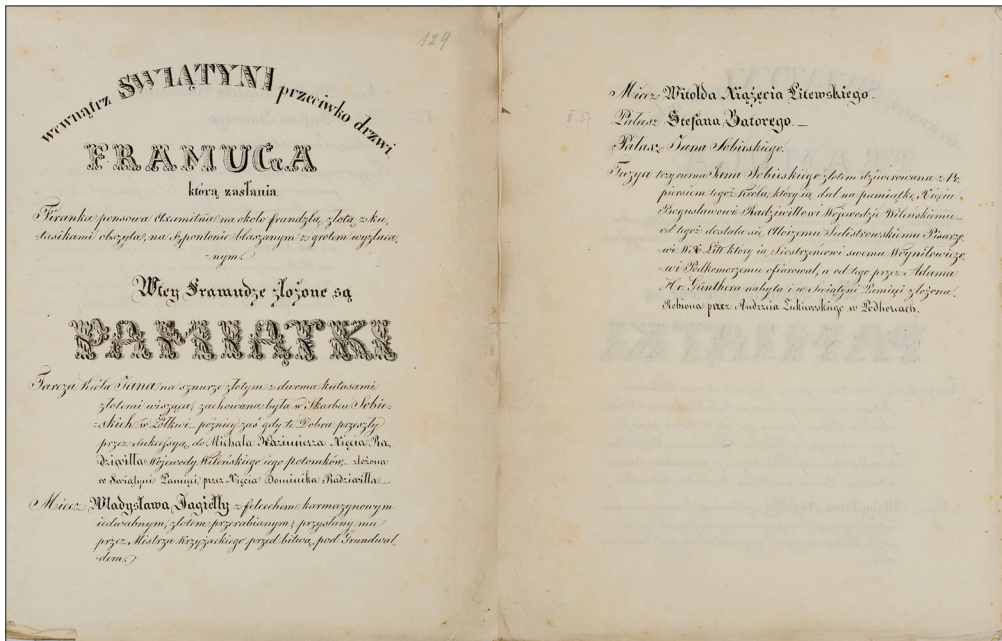
13 E. Danowska, *O Tadeuszu Czackim i Izabeli Czarotoryskiej połączonych pasją poszukiwania narodowych pamiątek*, w: *Izabela Czarotoryska dux femina facti...*, s. 99.

14 Z. Żygulski, *Dzieje zbiorów puławskich...*, s. 86; BCz, sygn. rkps 3226, [F. Kozłowski], *Regestr pamiątek polskich złożonych w Świątyni Pamięci Puławskiej*, przed 1827, k. 2. Wedle treści innych katalogów był to napis: „Przyjaźnie” lub „Przyjaźni”; por. *ibidem*, sygn. rkps 3036, *Inwentarz Świątyni Sybilli w Puławach w miesiącu lipcu r. 1815 spisany*, k. 3; *ibidem*, sygn. rkps 12147, *Inwentarz Świątyni Sybilli w Puławach w miesiącu lipcu 1815o roku spisany*, w Paryżu w sierpniu 1849 roku przepisany z dodaniem Skazówek, *Osób i Rzeczy*, k. 3, poz. 21.

miało głębsze podłoże symboliczne – firana kryjąca *sacrum* nawiązuje do Świątyni Jerozolimskiej, a stojąca przed nią szkatuła odzwierciedla Arkę Przymierza¹⁵. Jest to znamieny transfer wartości sakralnych przekutych na potrzeby idei narodowo-patriotycznych. W Świątyni Pamięci kluczowe znaczenie miały zatem pamiątki gloryfikujące świętą przeszłość. Trafnie zanotowała ostatnio Grażyna Bartnik, studiując dogłębnie relacje i zawarte we wspomnieniach, dziennikach oraz pamiętnikach przemyslenia odwiedzających przybytek w latach jego prosperity: „Przybysze wymieniają najczęściej te memorabilia, które wiążą się z najbardziej chlubną przeszłością kraju – nie tylko postacie osób, lecz także związane z nimi wydarzenia i bitwy. Najbardziej uznane są więc tarcza wróżebna Jana III Sobieskiego, miecze Władysława Jagiełły i Witolda czy sarkofag z relikwiami po Bolesławie Chrobrym”¹⁶. Do tego dodać należy dobitnie potwierdzający te słowa cytat Łukasza Gołębiowskiego: „[...] Wprost wnijsia zasłona z ponsowego axamitu, z bogatą frędzlą, snąc kryje świętości świętościów”¹⁷.

Z jakich właściwie pamiątek składało się panoplium królewskie? Wymieniona już tarcza wróżebna króla Jana stanowiła jej centrum i dominantę¹⁸, choć dodać należy, że w rzeczywistości nie dysponujemy żadnymi źródłami mówiącymi o wyglądzie trofeum oraz szerszymi opisami składających się nań militariów. Z relacji Walerii Tarnowskiej – jednej z pierwszych

- 15 H. Jurkowska, *Pamięć sentymentalna. Praktyki pamięci w kręgu Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk i w Pulawach Izabeli Czartoryskiej*, Warszawa 2014, s. 393–394, za: A. Wojtyła, *Świątynia Sybilli...*, s. 179; G. Bartnik, *Izabeli Czartoryskiej „obraz przeszłości, który by przemawiał do duszy” (ojczyzna i historia w pulawskim muzeum w świetle pamiętników i wspomnień XIX-wiecznych zwiedzających)*, w: *Izabela Czartoryska dux femina facti...*, s. 207; w przytoczonych pozycjach także dalsze odnośniki bibliograficzne.
- 16 G. Bartnik, *Izabeli Czartoryskiej „obraz przeszłości”...*
- 17 BCz, sygn. rkps 2928, [Ł. Gołębiowski], *Opisanie pamiątek polskich w Świątyni Sybilli w Pulawach*, k. 6r. W tym przypadku zachowano pisownię oryginalną.
- 18 H. Jurkowska, *Pamięć sentymentalna...*, s. 393. Tarcza wróżebna od końca XIX wieku doczekała się obszernej literatury, spośród której wspomnieć warto najnowsze noty i publikacje: K. Czyżewski, *Marsowe echa w krakowskiej katedrze*, w: *Na znak świętego zwycięstwa. W sześćsetną rocznicę bitwy pod Grunwaldem. Katalog wystawy 15 lipca–30 września 2010. Zamek Królewski na Wawelu Państwowe Zbiory Sztuki*, t. 1: *Studia*, red. D. Nowacki, Kraków 2010, s. 75–79; Z. Żygulski, *The Prophetic Shield of John III Sobieski and the Edict of Milan*, „*Artibus et Historiae*”, t. 35, 2014, s. 305–326; T. Kusion, *Katalog Zbrojowni Muzeum Książąt Czartoryskich*, Kraków 2019, s. 66–69. Tarcza przez Jakuba Sobieskiego przeszła w posiadanie Michała Kazimierza Radziwiłła „Rybeński” i znajdowała się w Nieświeżu. W rękach Radziwiłłów pozostawała do 1805 roku, kiedy to wychowanek Adama Kazimierza, Dominik Radziwiłł, przekazał ją Izabeli Czartoryskiej wraz z kilkoma innymi pamiątkami, m.in. strzemiemieniem Kara Mustafy przesłanym królowej Marii Kazimierze do Krakowa wraz z listem obwieszcującym zwycięstwo wiedeńskie; Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Radziwiłłów, sygn. XXVI/725, *Z Xiegi Skrabowey pod Tytułem Rzeczy Starożytnych w Składzie Grünegewelbe zwanym naydujących się. Wypis*; M. Kossowski, *Order Janina ze skarbcza radziwiłłowskiego w Nieświeżu*, „*Kronika Zamkowa*”, t. 2, 2000, s. 21.

il. 3

osób odwiedzających przybytek puławski, bo już w 1807 roku – wynika jedynie, że broń po królach Batorym i Janie III zawieszono nad tarczą wróżebną (*au dessus*)¹⁹. Wykaz obiektów panoplium podają właściwie wszystkie inwentarze. Niestety, są one bardzo oszczędne w treści. Najpełniejsze opisy zawiera powstały około 1828 roku wykaz pióra bibliotekarza Franciszka Kozłowskiego²⁰, który pisząc z natury, wymienił (il. 3):

Wewnątrz Świątyni przeciwko drzwi. Framuga, którą zasłania [szponton].
W tej framudze złożone są pamiątki:

Tarcza Króla Jana na sznurze złotym z dwoma kutasami złotymi wiszącą; zachowana była w Skarbcu Sobieskich w Żółkwi, później zaś, gdy te dobra przeszły sukcesją do Michała Kazimierza Księcia Radziwiłła Wojewody

Opis zabytków tworzących panoplium królewskie w Świątyni Sybilli w Puławach w rękopisie pióra Franciszka Kozłowskiego, ok. 1828; Biblioteka Czarortoryskich, sygn. rkps 3032

19 Biblioteka Jagiellońska, sygn. Przyb. Rkp. 112/52, [Waleria ze Stroynowskich Tarnowska], *Mon Journal. Volume I*, 1804–1810, s. 233. Za wskazówkę autor składa podziękowania tłumacze pamiętników hrabiny Tarnowskiej, Pani Monice Chwałek-Oczkowskiej.

20 BCz, sygn. rkps 3032, *Poczet pamiątek narodowych...*, s. 129–130. Wszystkie pozostałe inwentarze Świątyni Sybilli zawierają podobne lub szczuplejsze opisy. Franciszek Kozłowski (1787–1862/1863) był archiwistą w Puławach, gdzie pierwotnie pracował pod opieką Łukasza Gołębiowskiego, a następnie współpracował też z Karolem Sienkiewiczem i Karolem Druziewiczem. Wraz z wymienionymi uczestniczył w akcji ewakuacyjnej zbiorów z Puław w 1831 roku, H. Mącznik, *Puławski słownik biograficzny*, t. 1: A–K, Lublin 1994, s. 238–239 (tu podana data śmierci po 1830). Według zapisu Druziewicza (w: BCz, sygn. rkps 3226, [F. Kozłowski], *Registr pamiątek...*, k. Ir.) Kozłowski miał zostać opiekunem Świątyni Sybilli po Franciszku Gniewkowskim. Z tego powodu zapewne sporządził nowe, zaktualizowane i precyzyjniejsze od poprzednich inwentarze, które planowano ogłosić drukiem. Plany te bezpowrotnie przekreślił jednak wybuch powstania i kres bytności Czarortoryskich w Puławach.

Wileńskiego [i] jego potomków; złożona w Świątyni Pamięci przez Księcia Dominika Radziwiłła.

Miecz Władysława Jagiełły z felcechem karmazynowym jedwabnym, złotem przerabianym; przysłany mu przez Mistrza Krzyżackiego przed bitwą pod Grunwaldem²¹.

Miecz Witolda Książęcia Litewskiego²².

Pałasz Stefana Batorego²³.

Pałasz Jana Sobieskiego.

Fuzja trzyrurka Jana Sobieskiego złotem dziwerowana z popiersiem tegoż króla, który ją dał na pamiątkę Księciu Bogusławowi Radziwiłłowi Wojewodzie Wileńskiemu, od tegoż dostała się Alojzemu Sulistrowskiemu Pisarzowi Wielkiego Księstwa Litewskiego, który ją siostrzeńcowi swemu Wojniłowiczowi Podkomorzemu ofiarował, a od tego przez Adama Hr. Günthera nabyta i w Świątyni Pamięci złożona. Robiona przez Andrzeja Żukiewskiego w Podhorcach²⁴.

Powyżej zacytowany obszerny fragment rękopisu pozwala na stosunkowo pewną identyfikację tarczy oraz strzelby, która, jako że do zbiorów puławskich trafiła późno, nie była dotąd w historiografii uważana za część królewskiego trofeum. Zagadnienie to nie jest wiodące dla tematu, dlatego musi ono stanowić przedmiot osobnego opracowania²⁵. Wracając na główny tor rozważań, zasadne wydaje się postawienie pytania, czy ów „pałasz Jana Sobieskiego” jest możliwy do zidentyfikowania, a jeśli tak, to czy przetrwał do dziś? Ponadto czy istotnie należał do monarchy? Aby kwestie te rozstrzygnąć, niezbędne będzie wykorzystanie metody dedukcyjnej w oparciu o źródła z lat 1815–1831 oraz późniejsze, pochodzące już z czasów istnienia książęcego muzeum w Krakowie.

- 21 Chodzi najpewniej o rapier włoski z drugiej połowy XVI wieku, znajdujący się do dziś w zbiorach muzeum, MNK, nr inw. MNK XIV-14; zob. T. Kusion, *Katalog Zbrojowni...*, s. 42–43. Żygulski mylnie uważał, że w skład panoplium wchodził siedemnastowieczny koncerz turecki, na początku XIX stulecia przypisywany także królowi Jagielle; Z. Żygulski, *Dzieje zbiorów puławskich...* s. 86, 277, przyp. 107. Koncerz ten przechowywano jednak w jednej z mahoniowych szaf flankujących główną oś ekspozycji; zob. np. BCZ, sygn. rkps 3036, *Inwentarz Świątyni Sybilli...*, s. 19.
- 22 Jest to zachowany do dziś w zbiorze nowożytny miecz sądowniczy o nr inw. MNK XIV-15; zob. T. Kusion, *Katalog Zbrojowni...*, s. 46–47.
- 23 Tradycyjnie z osobą monarchy wiąże się szablę o półzamkniętej, złożonej rękojeści, na której przetrwała obręczka identyfikacyjna z inskrypcją: „Stefana Batorego”; zob. *ibidem*, s. 49–50. Jej pochodzenie nie zostało ustalone.
- 24 Strzelba znajduje się nadal w zbiorach muzeum, nr inw. MNK XIV-76; zob. *ibidem*, s. 63–64 (tu starsza literatura). Broń sygnowana nazwiskiem rusznikarza Andrzeja Żukiewskiego z Podhorzec, czynnego do około 1740 roku; W. Kwaśniewicz, *Encyklopedia dawnej broni i uzbrojenia ochronnego*, Warszawa 2022, s. 624 (autor błędnie podaje, że w zbiorach MNK są dwie strzelby Żukiewskiego). Nie może to zatem być pamiątka po królu.
- 25 Autor niniejszego artykułu strzelbie tej poświęcił referat pt. *Wątki myśliwskie w ekspozycji Zbrojowni Muzeum Książąt Czartoryskich*, wygłoszony na konferencji „W kręgu arystokratycznych siedzib myśliwskich” zorganizowanej przez Muzeum Zamkowe w Pszczynie 7–8 października 2021 roku. Tekst referatu znajduje się obecnie w druku.

Po raz pierwszy w okresie puławskim militaria spisano całościowo w roku 1877 w ramach prac inwentaryzatorskich na powrót scalanej w Krakowie księżęcej kolekcji. Do zadania tego założyciel muzeum Władysław Czartoryski wyznaczył Leona Bentkowskiego, który, piastując stanowisko kustosa od 1872 roku, z pomocą młodego asystenta i następcy Bolesława Biskupskiego, rozpoczął spisywanie serii inwentarzy, odpowiadających nowemu podziałowi kolekcji ze względu na ich rodzaj²⁶. Obok wyodrębnianych z biegiem lat działów, takich jak dział sztuki antycznej, zwany „starożytnościami zagranicznymi” oraz zbioru archeologicznego ziem polskich, pamiątek rodzinnych, malarstwa, miniatur, itp. Bentkowski wydzielił także Zbrojownię, na stan której zapisywał zabytki dawnego uzbrojenia późnośredniowiecznego i nowożytnego. Pisanie jej inwentarza kustosz rozpoczął wcześniej, bo już w 1877 roku, nadając działowi numer II²⁷. Tak wczesne powstanie Zbrojowni wynikało z faktu, że trzy narożne pomieszczenia skrzydła południowo-wschodniego (tj. od fasady oraz ul. Pijarskiej) Klasztorza, stanowiącego środkowy budynek kompleksu muzealnego, urządzono i udostępniono do zwiedzania jeszcze przed właściwym otwarciem całej ekspozycji. Zbrojownia zatem stanowiła pierwszą część wystawy muzealnej w ogóle. Identyfikując i opisując zabytki w inwentarzu, Bentkowski wyraźnie opierał się na dokumentach oraz odpisach katalogów puławskich. Korzystał także z pomocy pamiętającego czasy prosperity Świątyni Sybilli i Domu Gotyckiego administratora biblioteki sieniawskiej Karola Druzewicza²⁸. Posiłkował się wreszcie podpisami identyfikacyjnymi zawartymi na przynajmniej niektórych zabytkach. Częściowo przetrwały one do dziś w formie malowanych złotą farbą drewnianych tabliczek oraz stalowych i srebrnych,

26 J. Pezda, *Kustosz Bentkowski*, w: *Europa Środkowa, Balkany i Polacy. Studia ofiarowane profesorowi Antoniemu Cetnarowiczowi*, red. J. Pezda, S. Pijaj, Kraków 2017, s. 573–577; L. Stefański, *Leon Jarosław Bentkowski (1823–1889) – rolnik z Ziemi Dobrzyńskiej kustoszem Muzeum Książąt Czartoryskich*, „Rocznik Dobrzyński”, t. 12, 2019, s. 173–174.

27 BCz, sygn. rkps 12774, [L. Bentkowski, A. Smoleński, S. Komornicki], *Katalog Zbrojowni w zbiorach XX. Czartoryskich*, (dalej: *Katalog Zbrojowni...*), 1877–1938, s. 1–2.

28 Karol Druzewicz (1795–1879), urodzony w majątku Dłużek, należącym do Czartoryskich, z którymi związał się w 1814 roku. Pierwotnie otrzymał zatrudnienie w kancelarii Adama Jerzego Czartoryskiego, a potem w bibliotece puławskiej, gdzie pracował pod kierunkiem kolejno Łukasza Gołębiowskiego i Karola Sienkiewicza. Uczestniczył w akcji ewakuacyjnej zbiorów w 1831 roku. W związku z represjami carskimi nie mógł pozostać w Królestwie, dlatego na zaproszenie księcia Czartoryskiego przeniósł się z rodziną do Sieniawy w Galicji. Otrzymał tam posadę administratora biblioteki, z którą związał się właściwie dożywotnio. Jego ogromną zasługą było zaangażowanie w akcje restytucyjne zbiorów puławskich, w poszukiwaniu których kilka razy wyjeżdżał do Królestwa, zob. K. Buczek, *Druzewicz Karol (1800–1879)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 5, Kraków 1939–1946, s. 401 (tu błędna data urodzenia: rok 1800); H. Mącznik, *Puławski słownik biograficzny...*, s. 107–108; J. Nowak, *Karola Druzewicza podróże biblioteczne po Kongresówce i Galicji w latach 1860–1879*, „Przegląd Humanistyczny”, t. 38, 1994, nr 3, s. 89–97.

a niejednokrotnie też złożonych obrączek. Dodać trzeba, że rozproszone w trakcie powstania listopadowego militaria były szczególnie trudnym do zabezpieczenia i ukrycia rodzajem zabytków. Po pierwsze, broń potencjalnie mogła być użyta przeciw władzy, dlatego podlegała rekwizycjom ze strony carskiej żandarmerii i służb policyjnych, których zasadniczo nie interesowały w takich wypadkach argumenty, że część prywatnych arsenałów domowych szlachty jest pozbawiona cech użytkowo-bojowych²⁹. Po wtóre, głównym materiałem do produkcji broni jest podatne na czynniki atmosferyczne i korozję żelazo, stąd ukrywanie jej w skrytkach ściennych lub ziemnych wymagało specjalnego zabezpieczenia przed wilgocią. Warunek ten w przypadku pośpiesznej ewakuacji zbiorów puławskich nie był możliwy do spełnienia. Dotyczyło to ogromnej liczby szabel i pałaszy, które zamurowano w ścianie należącego do Zamoyskich pałacu w Klemensowie krótko po powstaniu³⁰. Z biegiem lat pamięć o depozycie zatarła się, a jego ponowne odkrycia dokonano przy okazji remontu budynku dopiero ponad trzydzieści lat później³¹. Łatwo zatem wyobrazić sobie, w jakim stanie były znaleziska. Wystarczy powiedzieć, że szczególnie ucierpiały głównie, które w partiach centralnych niejednokrotnie są zniszczone na tyle, że dziewiętnastowieczni renowatorzy musieli spajać je stalowymi blaszkami. Zanikowi uległo także wiele ornamentalnych zdobień oraz cennych z punktu widzenia badań proveniencyjnych napisów, znaków i cech rzemieślniczych. W obliczu takich trudności stanął Bentkowski, rozpoczynając prace nad inwentarzem.

Oto wykaz szabel, które kustosz powiązał z królem Janem:

Poz. 17: Szabla z czasów Jana III, klinga z napisem, wizerunkiem i herbem złotem nabijanymi, bez pochwy. [...]

Poz. 23: Szabla prosta z portretem złotym Jana III i napisem; w czarnej pochwie. [...]

29 W ten sposób łupem żandarmerii padła broń, w tym krzyżackie miecze identyfikowane jako ofiarowane Władysławowi Jagielle pod Grunwaldem, które ukryto na plebanii we Włostowicach, zob. BCz, sygn. rkps 12236, teka „Włostowice”, *Pamiętki pochodzące z Puław, a znalezione przy spisaniu Inwentarza po X. Dobrzyńskim Proboszczu we Włostowicach, zmarłym w roku 1853. dnia 3. Lipca i odebrane z upoważnienia Kancelarii Centralnej Hrabów Zamojskich w Warszawie*, w: *Dowody pochodzenia obiektów muzealnych i bibliotecznych ułożone według miejscowości, w których były przechowywane zbiory puławskie po ewakuacji w 1831 roku, 1830–1878*; fragment przytoczył Z. Żygulski, *Dzieje zbiorów...*, s. 306–307.

30 *Spis zostawionych rzeczy AC w Klemensowie 3 Czerwca 1832; Kopija wierzytelna spisu przez śp. Cyprysińskiego – sprzętów w Klemensowie deponowanych, a tam odtransportowanych, ratując od zaboru Moskiewskiego w latach 1831–1832 itd. przez Druziewiczza z Puław z pałacu...* na wierzchniej karcie napisano ołówkiem własną ręką JOej Księżnej Anny Sapieżyny tak: *Sprzęty Klemensowskie opisane przez Cyprysińskiego roku 1841 niespełna*, w: BCz, sygn. rkps 12236, teka „Klemensów”, *Dowody pochodzenia...*

31 J. Pezda, *Przeszłość przyszłości. Historia zbiorów rodzinnych opowiedziana przez Władysława Czartoryskiego*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, t. 58, 2013, s. 123–124.

Poz. 25: Szabla Jana III przysłana przez Innocentego Papieża; bez pochwy. [...]

Poz. 28: Szabla ofiarowana do Loreto przez Jana III, rękojeść jaspisowa, okucie srebrne złoczone, z kamieniami, pochwa zielona axamitna. [...]

Poz. 33: Szabla z żelazną gardą, bez pochwy, po Janie III. [...]

Poz. 34: Szabla Jana III w pochwie skórzanej i okuciu pozłocistym³².

il. 4a–b

Szabla według tradycji puławskiej wiązana z królem Janem III;
 (a) płaz zewnętrzny;
 (b) płaz wewnętrzny;
 MNK Muzeum Książąt Czartoryskich

Podstawą umożliwiającą powiązanie przytoczonych wypisów katalogowych z konkretnymi zabytkami będzie w dalszej kolejności wnikliwsza analiza inwentarzy Świątyni Sybilli, które wymieniają wszystkie szable wiązane z Janem III. Ich opisy są nieco obszerniejsze od lakonicznie wzmiankowanego „pałasza” z panoplium królewskiego. Wszystkie przechowywano wraz z resztą broni w pierwszym przedziale mahoniowej szafy, usytuowanej na prawo od niszy: „stojąc przy Szkatułce twarzą do wyjścia”³³. Jako pierwszy wymieniono: „Pałasz w czarnych pochwach z żelaznym okowem, rękojeść z jaszczuru białego; należał do Jana 3go Sobieskiego”³⁴. Dwa inne spisy dodatkowo informują, że głownię ozdobiono napisem: „Dextera Ioannis vicit a[pu]d Viennem AD 1683”³⁵. Franciszek Kozłowski jako jedyny wspomniał też o proveniencji szabli – miał ją ofiarować Stanisław Dunin-Łasowicz, który nabył ją od rodziny Morsztynów³⁶. Powyższe informacje pozwalają powiązać opis z zachowaną

32 BCz, sygn. rkps 12774, *Katalog Zbrojowni...*, s. 4–6. Wszystkie z powyżej przytoczonych numerów pozycji odpowiadają współczesnym numerom inwentarzowym, dlatego w przypadku ich podawania w dalszej części tekstu, świadomie zrezygnowano z cytowania niniejszego rękopisu.

33 BCz, sygn. rkps 3036, *Inwentarz Świątyni Sybilli...*, s. 19.

34 *Ibidem*, s. 20 (tu także wymienione pozostałe szable). BCz, sygn. rkps 3226, *Regestr pamiątek polskich...*, s. 82, poz. 243.

35 BCz, sygn. rkps 12146, *Historyczne opisanie Świątyni Sybilli w Puławach*, 1825, s. 186: „Dextera Ioannis, vicit ad Viennem, AD 1683”; por. BCz, sygn. rkps 3032, *Poczet pamiątek narodowych...*, s. 91. W tym przypadku Kozłowski zastosował zapis majuskułowy. Napis wyklada się: „Prawica Jana zwyciężyła pod Wiedniem”.

36 *Ibidem*. Stanisław Dunin Łasowicz (1785–1864) karierę wojskową rozpoczął w armii Księstwa Warszawskiego, począwszy od wojny 1809 roku, kiedy został adiutantem Wincentego Krasieńskiego. Pnąc się sukcesywnie po szczeblach kariery, w trakcie kampanii rosyjskiej otrzymał funkcję tłumacza i oficera ordynansowego przy samym Napoleonie. Oprócz szabli do Puław ofiarował także zachowaną do dziś czapkę archierejów prawosławnych, której używać miał sam cesarz, przekraczając Berezynę; *Poczet pamiątek zachowanych...*, s. 59, poz. 637; B. Gembarzewski, *Katalog Wystawy Napoleońskiej (Doby Księstwa Warszawskiego)*. *Otwartej w gmachu Muzeum Narodowego i Muzeum*

w obecnej kolekcji szablą janówką, której głównia jest wprawdzie silnie zniszczona przez korozję, niemniej odpowiadające inwentarzom spore partie złożonego i przebiegającego prostopadłe wzdłuż wydatnego tyłka tekstu wciąż są widoczne (il.4a–b)³⁷. Napis znajduje się na zewnętrznym płazie głównej, na zastawie której widoczny jest także dobrze zachowany profiłowany wizerunek monarchy ukazany w popiersiu. Na płazie wewnętrznym natomiast, analogicznie do tego wizerunku, umieszczono niewielki herb Janina pod otwartą koroną lub diademem zwieńczony trzema kwiatonami³⁸. Trzeba jednak podkreślić, że scharakteryzowana pokrótce broń posiada odmienną od opisywanej rękojeść. Zamiast wzmiankowanego w źródłach białego jaszczuru, okładzina trzonu wykonana jest z czarnej, lakierowanej skóry, nacinanej w gęstą siatkę. Brakuje kapturka. Jelec z kabłąkiem jest natomiast typowy dla opraw z drugiej połowy lub nawet ostatniej ćwierci XVIII wieku. Nie zachowała się także notowana w spisach pochwa.

Drugim z wymienionych oręży przypisywanych Janowi III jest: „Pałasz w czarnych pochwach, skuwki [tj. okucia] srebrne pozłacane, przysłany Janowi Trzeciemu od Innocentego Papieża”³⁹. W tym przypadku kwestia identyfikacji nie budzi wątpliwości. *Historyczne opisanie Świątyni Sybilli w Puławach* daje bowiem dość szczegółowy opis głównej, stanowiący jakby dalszy ciąg przytoczonego wyżej fragmentu: „[...] z popiersiem Papieża, i napisem wokoło: Ego Innocenti XI. do tibi Joanni Sobieski, gladium, cum benedictione, na boku: Electo Polonia[e]; z drugiej strony tiara, i krzyż troisty”⁴⁰. Szabla do dziś przetrwała w dobrym stanie, choć nie zachowała się pochwa⁴¹. Co interesujące, pięknie złożona i zdobiona szmelcowaną floraturą rękojeść ma okładziny pokryte jasnoszarym jaszczurem, co odpowiadałoby opisowi szabli wspomnianej wcześniej. To mogłoby wskazywać na fakt, że zniszczona przez lata ukrycia po 1831 roku broń była niewłaściwie złożona. Rozstrzygający w tej sprawie byłby puławski opis rękojeści szabli papieskiej, który niestety obecnie nie jest znany.

Z całą pewnością silnej ingerencji w pierwotny wygląd zabytku dokonano w przypadku kolejnej szabli, stanowiącej dar hetmana Sobieskiego do

Wojska w Warszawie, dn. 5 maja r. 1921, Warszawa 1921, s. 27, poz. 161; T. Kusion, *Katalog Zbrojowni...*, s. 299–300.

37 MNK, nr inw. MNK XIV-17; A. Dolleczek, *Szable Jana Sobieskiego...*, s. 12, fig. 3. Obiekt dotychczas niepublikowany w literaturze. Niedawno udostępniono notę i fotografię szabli w cyfrowym katalogu zbiorów MNK: <https://zbiory.mnk.pl/pl/wyniki-wyszukiwania/katalog/27029> (dostęp: 19 II 2023).

38 Forma ta może ewentualnie budzić skojarzenia z baldachimem lub namiotem. Prostota ujęcia nie pozwala jednak na jednoznaczne określenie figury.

39 BCz, sygn. rkps 3226, *Regestr pamiątek polskich...*, s. 82, poz. 245.

40 BCz, sygn. rkps 12146, *Historyczne opisanie...*, s. 186.

41 MNK, nr inw. MNK XIV-25; A. Dolleczek, *Szable Jana Sobieskiego...*, s. 12, fig. 8; zob. T. Kusion, *Katalog Zbrojowni...*, s. 60–61; tam starsza literatura.

Loreto jako wotum za zwycięstwo chocimskie⁴². Obiekt ten padł jednak ofiarą niemieckiej grabieży w październiku 1939 roku, kiedy odnaleziono urzędową w oficynach pałacu sieniawskiego skrytkę z najcenniejszymi zabytkami muzealnymi⁴³. W konsekwencji tego wydarzenia z obiektu zachował się jedynie jelec (pozbawiony jednego kamienia w przednim ramieniu), kawałek sztychu głowni oraz pochwa (złamana na wysokości odpowiadającej długości zachowanego fragmentu głowni). Odnosnie do jej pierwotnego wyglądu inwentarze podają: „Szabla w czarnych pochwach, oprawa srebrna, rękojeść i skuwki jaspisem wysadzone; ta była do Loreto dana przez Jana III”⁴⁴. Pochwa była więc pierwotnie oklejona czarną skórą, co było dość powszechnym zwyczajem w przypadku polskiej broni nowożytnej. Dowodzą tego niezliczone przykłady w wielu muzeach. Zachowana obecnie okleina jest natomiast wykonana z jasnozielonego aksamitu, co jest nietypowe i w zasadzie nie znajduje żadnej analogii. Jest to bowiem wynik wtórnej ingerencji, której musiano dokonać najpóźniej w 1877 roku, kiedy kustosz Leon Bentkowski sporządził inwentarz Zbrojowni, gdzie w opisie szabli pojawia się już adnotacja o okładzinie z takiego właśnie aksamitu⁴⁵. Wymiana okleiny musiała nastąpić wskutek znacznego zniszczenia pierwotnej skóry. Nie znamy żadnego poświadczenia zmiany dekoru tego egzemplarza, lecz w archiwaliach muzealnych pojawiają się informacje o podobnych procederach w stosunku do innych zabytków uzbrojenia⁴⁶. Po wtórnej przeróbce, choć

il. 5

Fotografia Ignacego Kriegera z 1883 r. przedstawiająca trzy szable wiązane tradycyjnie z królem Janem III; od góry: szabla z panoplium królewskiego, karabela złożona przez hetmana wielkiego koronnego Jana Sobieskiego jako wotum do Loreto po zwycięstwie chocimskim, szabla będąca darem papieża Innocentego XI dla Jana III; MNK Muzeum Książąt Czartoryskich

42 MNK, nr inw. MNK XIV-28; A. Dolleczek, *Szable Jana Sobieskiego...*, s. 12, fig. 1; zob. T. Kusion, *Katalog Zbrojowni...*, s. 58–59. Według utartej tradycji, powtarzanej z resztą za *Historycznym opisaniem...* (BCz, sygn. rkps 12146, s. 186), szablę do zbioru przekazał Tadeusz Kościuszko.

43 Archiwum MNK 81, teka Zbiory Czartoryskich, Wywiad z p. Zofią Schmidt (Szmít), b. pracownicą Muzeum Czartoryskich w sprawie grabieży obiektów muzealnych dokonanej przez żołnierzy hitlerowskich w Sieniawie w czasie kampanii wrześniowej w r. 1939, 4 VIII 1965. Losy muzeum w pierwszych miesiącach wojny opisują np. M. Rostworowski, *Gry o Damę*, Kraków 1994, s. 81–85; R. Kudelski, *Tajemnice nazi-stowskiej grabieży polskich zbiorów sztuki*, Warszawa 2004, s. 92–98.

44 BCz, sygn. rkps 3226, *Regestr pamiątek polskich...*, s. 83, poz. 248. Już w czasach istnienia muzeum w Krakowie obok opisu dodano ołówkiem potwierdzenie obecności obiektu poprzez adnotację: „jest”.

45 BCz, sygn. rkps 12774, *Katalog Zbrojowni...*, s. 5, poz. 28.

46 Nową okładzinę z karmazynowego aksamitu otrzymała szabla po kanclerzu wielkim koronnym Jerzym Ossolińskim, wykonano ją za 80 grajcarów. Odbiór odnotowano 8 października 1877 roku; zob. BCz, sygn. rkps 12344, [L. Bentkowski], *Dziennik czynności Zarządu Zbiorów XX. Czartoryskich, 1878–1884*, s. 46 (nr 1236).

w dużym uproszczeniu, chromolitograficzny wygląd broni opublikował Józef Łoski, zestawiając ją z szablą papieską⁴⁷. Znana jest także wykonana w 1883 roku fotografia Ignacego Kriegera, gdzie karabela z Loreto prezentowana jest między dwiema innymi szablami ze zbiorów Czartoryskich (il. 5)⁴⁸. Jako że obecnie zachowane są tylko fragmenty, niniejsze źródła ikonograficzne są szczególnie cenne.

Kolejny egzemplarz część wykazów opisuje lakonicznie i dość typowo:

„Pałasz w czarnych pochwach, w okuciu żelaznym, niegdyś należał do Jana III”⁴⁹. Do rozpoznania tego obiektu ponownie pomocny staje się *Poczet pamiątek* pióra skrupulatnego Franciszka Kozłowskiego, który pisał, iż nie jest to pałasz, a szabla oraz że jest ona udekorowana popiersiem monarszym wraz z nabijanym złotem napisem: „[...] JOANNES III SALVATOR EUROPAE”⁵⁰. Co więcej, w przeciwieństwie do pozostałych dokumentów, Kozłowski nie powtórzył wzmianki, że miał to być jakoby oręż niegdyś należący do samego monarchy. Nie znając zapewne dokładniejszej proveniencji, zapisał jedynie: „dawna Polska”. Tylko jedna z szabel ze współczesnego zbioru odpowiada przytoczonemu opisowi – jest to typowa szabla polska z wtórnie zamontowaną rękojeścią zamkniętą, zaopatrzoną w paluch⁵¹, której forma nakazuje datować ją na ostatnie dziesięciolecie XVIII wieku. Trzon, niemal identycznie jak w pierwszej z opisywanych szabel, oklejono czarną, lakierowaną skórą. Można zatem przypuszczać, że obie głównie oprawiono w tym samym czasie. Sama głownia jest bardzo zniszczona w wyniku długotrwałego działania korozji, która w dwóch miejscach wyżarła podłużne otwory w zbroczu. Resztki złożonych dekoracji na zewnętrznym płazie zastawy nie pozwalają ocenić pierwotnego ich wyglądu. Najpewniej popiersie monarsze było zbliżone lub takie samo, jak w pierwszym egzemplarzu. Napis w tym przypadku przebiegał równolegle wzdłuż ostrza. Obecnie zachował się tylko fragment: „[...]ALVATOR EUROP[...]”.

47 J. Łoski, *Jan Sobieski. Jego rodzina, towarzysze broni i współczesne zabytki*, Warszawa 1883, s. 70.

48 Pozytywy dość licznie przetrwały w zbiorach muzealnych, Muzeum Krakowa np. dysponuje aż trzema o sygn. MHK-2909/K, MHK-3781/K, MHK-4176/K. Pod tymi fotografiami umieszczono nieco mylący podpis, według którego to szabla pierwsza od góry ma być tą z Loreto. Reprodukacja ze zbiorów Muzeum Książąt Czartoryskich o sygn. R. f. IV. 631 ma zapisane ołówkiem w prawym górnym rogu numery identyfikacyjne, zgodne z inwentarzem Zbrojowni spisany przez Bentkowskiego w 1877 roku. Są one poprzedzone rzymską cyfrą II, która odpowiada numerowi działu, czyli Zbrojowni. Numery podano rosnąco, a więc niezgodnie z kolejnością prezentowanych zabytków.

49 BCz, sygn. rkps 3226, *Regestr pamiątek polskich...*, s. 84, poz. 256.

50 BCz, sygn. rkps 3032, *Poczet pamiątek narodowych...*, s. 93. Nieco odmiennie napis zanotowano w: *ibidem*, sygn. rkps 12146, *Historyczne opisanie...*, s. 186: „[...] Ioan III. Rex Polonia Salvator Europa”.

51 MNK, nr inw. MNK XIV-33. Obiektu dotąd nie opublikowano w literaturze. Nota w cyfrowym katalogu zbiorów MNK: <https://zbiory.mnk.pl/pl/wyniki-wyszukiwania/katalog/38655> (dostęp: 20 II 2023).

Ostatnią z omawianych broni wszystkie źródła opisują podobnie do powyższej: „Szabla w czarnych pochwach, oków żelazny i rapcie jedwabne żółte, ta od czasu Jana III”⁵². W tym przypadku autor inwentarza był bardziej zachowawczy, pisząc, że jest to oręż używany za czasów panowania króla, nie zaś, jak w przypadku pozostałych, iż był jego własnością. Dla powiązania źródeł piśmiennych z zabytkiem ponownie skorzystać należy z nieocenionych opisów archiwisty Kozłowskiego. Pisał następująco: „Na głowni popiersie Jana III i rok 1682 [sic!] z napisem: »Żem płała Mahomeckie szyszaki [i] karwasze / Utrzymałam z honorem Świętą Wiarę naszą / I niejednej pod Wiedniem dokazałam sztuki / Przeto mnie konserwować będą wnuków wnuki«”⁵³. W zbiorze zachowała się szabla z taką inskrypcją, która przetrwała w całkiem dobrym stanie⁵⁴. Głownia o niewielkiej krzywiznie oraz centrycznym sztychu przypomina pałasz. Czterowersowy tekst zamieszczono równoległe do ostrza na zewnętrznym płazie zastawy, natomiast popiersie z tytułaturą królewską usytuowano na płazie wewnętrznym – prostopadle do ostrza i tyłca. Profilowy prosty wizerunek jest bardzo zbliżony do tego z pierwszej szabli. Mimo iż część źródeł w opisie broni podaje datę 1683⁵⁵, to istotnie rację ma Kozłowski – z nieznanych przyczyn jest ona o rok wcześniejsza. Do szabli zachowała się pozbawiona jakichkolwiek dekoracji pochwa, wykonana z drewnianych trzasek oklejonych czarną skórą. Okucia są stalowe. Prosto zakończony trzewik zaopatrzono w okienko. Szyjka jest wycięta w cztery symetrycznie ułożone zęby. Ryfek brak. Oprawę wykonano z czarnej skóry – w takim samym stylu, jak poprzednio opisane.

Dzięki powyżej zaprezentowanemu zestawieniu danych źródłowych z zabytkami pochodzącymi z czasów puławskich, metodą eliminacji możliwe staje się teraz określenie, która z szabel wiązanych z monarchią wchodziła w skład najważniejszego dla całego założenia panoplium królewskiego. Wspomniano już, że wzmianki o teźże w każdym z inwentarzy są konsekwentnie lakoniczne. Ograniczają się bowiem jedynie do stwierdzenia: „pałasz Jana Sobieskiego”. Jedynie w *Historycznym*

52 BCz, sygn. rkps 3226, *Regestr pamiątek polskich...*, s. 84, poz. 258. W pierwszym inwentarzu z 1815 roku wzmianka o obecności rapci została dopisana ołówkiem, co może wskazywać, że dodano je wtórnie przed rozpoczęciem spisywania kolejnych wersji rejestrów, tj. przed ok. 1826–1827 rokiem.

53 BCz, sygn. rkps 3032, *Poczet pamiątek narodowych...*, s. 91.

54 MNK, nr inw. MNK XIV-23/1-2; A. Dolleczek, *Szable Jana Sobieskiego...*, s. 12, fig. 2. Reprodukcję broni publikował: Z. Żygulski, *Odsiecz wiedeńska 1683*, Kraków 1988, s. 153, il. 23.

55 BCz, sygn. rkps 12146, *Historyczne opisanie...*, s. 188; por. *ibidem*, sygn. rkps 2928, *Opisanie pamiątek polskich...*, k. 66r. W obu dokumentach rymowana sentencja posłużyła autorom do wywiedzenia waleczności i „ducha rycerskości”, jakie wzniecać miał dobry przykład króla bohatera.

il. 6a–b

Szabla z pochwą stanowiąca niegdyś część panoplium królewskiego w Świątyni Sybilli, według tradycji puławskiej należała do króla Jana III; (a) płasz zewnętrzny; (b) płasz wewnętrzny; MNK Muzeum Książąt Czartoryskich

opisanu Świątyni Sybilli dodano, że oręż jest darem Morsztynów⁵⁶. Sprawa jego identyfikacji nastęrczała trudności muzealnikom jeszcze w XIX wieku. Świadczy o tym notatka ołówkiem zawarta w jednym z odpisów inwentarza z 1815 roku, sporządzonym w Paryżu w roku 1849⁵⁷. Na marginesie zapisano, iż broń jest obecna w zbiorze oraz podano numer II.33, który uznawano za właściwy. Odpowiada on szabli z napisem: „[...] JOANNES III SALVATOR EUROPAE” – według numeracji zgodnej z inwentarzem Zbrojowni z 1877 roku⁵⁸. Autor notatki miał jednakowoż kłopot, ponieważ dalej dopisał: „czy też 228 lub 230?”. Te numery natomiast odnoszą się już do kolejności w wykazie

56 BCz, sygn. rkps 12146, *Historyczne opisanie...*, s. 186. Ta wzmianka mogłaby sugerować, że broń do zbiorów Świątyni Sybilli od Morsztynów dostała się analogicznie przez pośrednictwo Stanisława Dunin-Wąsowicza. Brak większej ilości danych nie pozwala jednak na potwierdzenie tej hipotezy.

57 BCz, sygn. rkps 12147, *Inwentarz Świątyni Sybilli...*, s. 5, poz. 51bis.

58 BCz, sygn. rkps 12774, *Katalog Zbrojowni...*, s. 6, poz. 33.

z 1849 roku⁵⁹. Wynika z tego, że ostatecznie nie powiązano opisu z właściwym obiektem. Sprawy tej nie rozwiązyali także współcześni badacze. Wszystko wskazuje na to, że obiektem z panoplium królewskiego jest nieomówiona dotąd w literaturze naukowej szabla, której jedynym znakiem wskazującym na fakt, że w Puławach była kojarzona z Sobieskim, jest złocona obrączka z rytowanym podpisem: „Króla Jana” (il.6a–b)⁶⁰. Została ona przewleczona przez łańcuszek łączący kapturek z przednim ramieniem jelca masywnej i również w całości złoconej rękojeści. Sama głownia jest ponadprzeciętnie szeroka (u nasady 4,8 cm) i długa (87 cm), a przy tym pozbawiona jakichkolwiek znaków lub ozdób. Jedyny i – co trzeba podkreślić – dość skromny dekor stanowią rytowane palmety i wici roślinne na złoconych okuciach pochwy. Ornamenty znamienne dla zdobnictwa rokokowego nakazują datować broń ogólnie na połowę lub trzecią ćwierć XVIII stulecia. To, rzecz jasna, wyklucza zabytek z grupy obiektów po królu Janie III, chociaż nie deprecjonuje bynajmniej jego znaczenia dla kulturotwórczej roli pamiątki, jaką stał się w puławskim panteonie narodowym. Szabla ta cieszyła się uznaniem także w czasach późniejszych, o czym świadczy jej obecność na fotografii Kriegera w towarzystwie dwóch innych bardzo nobliwych pamiątek (zob. il. 5). Nie zapomniał o niej także Antoni Dolleczek w swoim rysunkowym studium opublikowanym na łamach „Kłósów”⁶¹. Już ten autor miał zapewne wątpliwości co do autentyczności pamiątki, gdyż pisał:

[...] szablę, tak zwany bułat (il. 7) polskiej konstrukcji, ze zbioru Czarotoryskiego, przypisują [podkr. M.Ch.] również królowi Sobieskiemu. Całkiem gładka, 89 cm długa, głownia słabo zakrzywiona, ma 13 cm długą, tęgą rękojeść, z której idą dwa [sic!] srebrne łańcuszki do końca jalców. Pochwa jest teraz z czarnej skóry, pozłacanym mosiądzem garniowana⁶².

Co więcej, nieautentyczność pamiątki pośrednio stwierdził także Stanisław Świerż, zatrudniony przez muzeum do spisania nowego katalogu Zbrojowni w latach 1913–1914⁶³, którego ostatecznie nie ukończył, pozostawiając pracę w rękopisie. Katalog ten, choć był znany jeszcze w czasach powojennych⁶⁴, obecnie jest uznawany za zaginiony, a jego

59 Analiza wszystkich źródeł wskazuje, że nr 228 odnosi się do przywołanej przez autora notatki szabli „Salvator Europae” (nr inw. MNK XIV-33), natomiast 230 – do broni z czterowierszową sentencją (nr inw. MNK XIV-23/1-2).

60 MNK, nr inw. MNK XIV-34/1-2. Zob. cyfrowy katalog zbiorów MNK: <https://zbiory.mnk.pl/pl/wyniki-wyszukiwania/katalog/39212> (dostęp: 20 II 2023).

61 A. Dolleczek, *Szable Jana Sobieskiego...*, s. 12, fig. 7.

62 *Ibidem*, s. 3.

63 BCz, sygn. rkps 12349, *Dyrekcja Muzeum. Księga czynności 1919–30. Sprawozdania 1930–1939*, s. 169; por. *ibidem*, sygn. rkps 12774, *Katalog Zbrojowni...*, s. 2.

64 Jego obecność w muzealnym archiwum potwierdzał Z. Żygulski, *Zbrojownia Czarotoryskich, „Muzealnictwo wojskowe”*, t. 1, 1959, s. 95, przyp. 11.

treść znana jest tylko częściowo, gdyż jego fragmenty odnotowano na kartach inwentarzowych zabytków Zbrojowni. Z takowego odpisu na kartce wynika, że Świerż zadatował ją szeroko na XVIII wiek i stwierdził zarazem, iż jest jedynie przypisywana królowi⁶⁵.

Spośród pozostałych egzemplarzy tradycyjnie łączonych z królem Janem III aż trzy (poza chocimską i papieską, które jak się wydaje, istotnie były własnością monarchy) kwalifikować należy do grupy tzw. janówek, czyli szabel dekorowanych wizerunkami, znakami i tekstami o charakterze propagandowym, mającym wyrażać aprobatę szlachty dla polityki oraz dokonań wojskowych władcy. Jak zauważył Włodzimierz Kwaśniewicz, broń opatrywana monarszym wizerunkiem była wielce poważana również po jego śmierci i mogła stanowić symbol niegdyśszej, przebrzmiałej siły Rzeczypospolitej⁶⁶. Duża sława króla w ostatnich dekadach XVIII stulecia miała swoje szerokie odbicie – poza kręgiem Czartoryskich wystarczy przypomnieć, jak wielkim uznaniem jego pamięć cieszyła się w polityce Stanisława Augusta oraz Radziwiłłów, czego dobitnym dowodem było zorganizowanie w Nieświeżu słynnego trofeum złożonego z pamiątek rodowych, urządzonego w miejscowej farze z okazji setnej rocznicy tryumfu wiedeńskiego⁶⁷. W obliczu tak silnych sentymentów do osoby króla-wojownika naturalne wydaje się pragnienie posiadania przez żołnierzy broni dekorowanej jego wizerunkiem lub tekstami odnoszącymi się do wielkich triumfów. Wydaje się, że to właśnie jest przyczyną obecności w Świątyni Sybilli stosunkowo licznej grupy janówek w oprawach z końca XVIII wieku – była to prawdopodobnie broń wciąż używana, zapewne jeszcze na polach bitew lat 1792, 1794 i w czasach napoleońskich, gdzie pełniła zarazem funkcje symboliczne i pamiątkowe.

Reasumując, stwierdzić należy, że chociaż aż cztery z sześciu szabel uznawanych niegdyś za pamiątki po Janie III bezsprzecznie nimi nie są, to jednak na uznanie zasługuje ich wielkie znaczenie dla kształtowania się narodowej świadomości w duchu sentymentalnym.

65 Według karty inwentarzowej szabli ze zbiorów Muzeum Książąt Czartoryskich o nr inw. MNK XIV-34/1-2, sporządzonej przez Stefana Komornickiego w latach trzydziestych XX wieku.

66 W. Kwaśniewicz, *Dzieje szabli w Polsce*, Warszawa 1999, s. 103.

67 „Gazeta Warszawska”, t. 85, 1783; *Odsiecz wiedeńska 1683. Wystawa jubileuszowa w Zamku Królewskim na Wawelu w trzechsetlecie bitwy. Tło historyczne i materiały źródłowe*, t. 1, red. A. Franaszek, K. Kuczman, Kraków 1990, s. 13–14; I. Burnatowa, *Plaszcz Kawalera Orderu Św. Ducha ofiarowany królowi Janowi III Sobieskiemu*, „Studia do Dziejów Wawelu”, t. 5, 1991, s. 348.

Materiały archiwalne

- Archiwum Główne Akt Dawnych, *Z Xięgi Skrabowej pod Tytułem Rzeczy Starożytnych w Składzie Grünegevelbe zwanym nayduiących się. Wypis*, sygn. AGAD/AR/XXVI/725.
- Archiwum Muzeum Narodowego w Krakowie, *Spuścizna po prof. Zdzisławie Żygulskim*, bez sygn., AMNK, zespół nr 81.
- Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn. ANK 29/678/12/763, Zbiór Zygmunta Glogera [Ikonografia. Militaria, mundury, elementy uzbrojenia, sceny batalistyczne z XIII–XIX w.].
- Biblioteka Książąt Czartoryskich – Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie:
- [L. Bentkowski, A. Smoleński, S. Komornicki], *Katalog Zbrojowni w zbiorach XX. Czartoryskich, 1877–1938*, sygn. rkps 12774.
- [L. Bentkowski], *Dziennik czynności Zarządu Zbiorów XX. Czartoryskich, 1878–1884*, sygn. rkps 12344.
- Dowody pochodzenia obiektów muzealnych i bibliotecznych ułożone według miejscowości, w których były przechowywane zbiory puławskie po ewakuacji w 1831 roku, 1830–1878*, sygn. rkps 12236.
- Dyrekcja Muzeum. Księga czynności 1919–30. Sprawozdania 1930–1939*, sygn. rkps 12349.
- [L. Gołębiowski], *Opisanie pamiątek polskich w Świątyni Sybilli w Puławach*, sygn. rkps 2928.
- Historyczne opisanie Świątyni Sybilli w Puławach*, 1825, sygn. rkps 12146.
- Inwentarz Świątyni Sybilli w Puławach w miesiącu lipcu 1815o roku spisany, w Paryżu w sierpniu 1849 roku przepisany z dodaniem Skazówek, Osób i Rzeczy*, sygn. rkps 12147.
- Inwentarz Świątyni Sybilli w Puławach w miesiącu lipcu r. 1815 spisany*, sygn. rkps 3036.
- [F. Kozłowski], *Regestr pamiątek polskich złożonych w Świątyni Pamięci Puławskiej, przed 1827*, sygn. rkps 3226.
- Poczet pamiątek narodowych zachowanych w Świątyni Sybilli w Puławach przez Elżbietę Xiężnę Czartoryską zebranych, około 1828*, sygn. rkps 3032.
- Biblioteka Jagiellońska, [W. ze Stroynowskich Tarnowska], *Mon Journal. Volume I, 1804–1810*, sygn. rkps BJ Przyb. Rkp. 112/52.

Źródła publikowane

- Poczet pamiątek zachowanych w Domu Gotyckim w Puławach*, Warszawa 1828.

Opracowania

- Bartnik G., *Izabeli Czartoryskiej „obraz przeszłości, który by przemawiał do duszy” (ojczyzna i historia w puławskim muzeum w świetle pamiątek i wspomnień XIX-wiecznych zwiedzających)*, w: *Izabela Czartoryska dux femina facti*, red. eadem, Lublin 2021, s. 191–215.

- Buczek K., *Druziewicz Karol (1800–1879)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 5, Kraków 1939–1946, s. 401.
- Burnatowa I., *Plaszcz Kawalera Orderu Św. Ducha ofiarowany królowi Janowi III Sobieskiemu*, „*Studia do Dziejów Wawelu*”, t. 5, 1991, s. 309–375.
- Czepielowa E., Żygulski Z., *Losy Szkatyły Królewskiej z puławskiej Świątyni Sybilli*, „*Cenne, Bezcenne, Utracone*”, nr 2/8, 1998, s. 14–21.
- Czyżewski K., *Marsowe echa w krakowskiej katedrze*, w: *Na znak świętego zwycięstwa. W sześćsetną rocznicę bitwy pod Grunwaldem. Katalog wystawy 15 lipca–30 września 2010. Zamek Królewski na Wawelu Państwowe Zbiory Sztuki*, t. 1: *Studia*, red. D. Nowacki, Kraków 2010, s. 75–79.
- Danowska E., *O Tadeuszu Czackim i Izabeli Czartoryskiej połączonych pasją poszukiwania narodowych pamiątek*, w: *Izabela Czartoryska dux femina facti*, red. G. Bartnik, Lublin 2021, s. 93–102.
- Dolleczek A., *Die Entschlachtung bei Wien 1683*, Wien 1883.
- Dolleczek A., *Die Polnische Armee im XVII Jahrhundert. Ihre Einrichtung, Gliederung und Kampfweise mit besonderer Berücksichtigung der unter dem Befehle des Königs Johannes III. Sobieski bei dem Entsatze von Wien 1683 beteiligt gewesenen polnischen Truppen*, Wien 1883.
- Dolleczek A., *Monographie der k. u. k. österr.-ung. Blanken und Handfeuer-Waffen, Kriegsmusik, Fahnen und Standarten seit Errichtung des stehenden Heeres bis zur Gegenwart*, Wien 1896.
- Dolleczek A., *Szable Jana Sobieskiego*, „*Kłosy. Czasopismo ilustrowane tygodniowe poświęcone literaturze, nauce i sztuce*”, t. 32, 1881, nr 810, s. 3.
- Gembarzewski B., *Katalog Wystawy Napoleońskiej (Doby Księstwa Warszawskiego). Otwartej w gmachu Muzeum Narodowego i Muzeum Wojska w Warszawie, dn. 5 maja r. 1921*, Warszawa 1921.
- Jurkowska H., *Pamięć sentymalna. Praktyki pamięci w kręgu Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk i w Puławach Izabeli Czartoryskiej*, Warszawa 2014.
- Kossowski M., *Order Janina ze skarbcza radziwiłłowskiego w Nieświeżu*, „*Kronika Zamkowa*”, t. 2, 2000, s. 18–41.
- Koziara N., Chramiec M., *Opisanie muzeum*, w: *Muzeum Książąt Czartoryskich*, red. K. Płonka-Bałus, N. Koziara, Kraków 2019, s. 47–232.
- Kudelski R., *Tajemnice nazistowskiej grabieży polskich zbiorów sztuki*, Warszawa 2004.
- Kusion T., *Katalog Zbrojowni Muzeum Książąt Czartoryskich*, Kraków 2019.
- Kwaśniewicz W., *Dzieje szabli w Polsce*, Warszawa 1999.
- Kwaśniewicz W., *Encyklopedia dawnej broni i uzbrojenia ochronnego*, Warszawa 2022.
- Łoski J., *Jan Sobieski. Jego rodzina, towarzysze broni i współczesne zabytki*, Warszawa 1883.
- Mącznik H., *Puławski słownik biograficzny*, t. 1: *A–K*, Lublin 1994.
- Nowak J., *Karola Druziewicza podróże biblioteczne po Kongresówce i Galicji w latach 1860–1879*, „*Przegląd Humanistyczny*”, t. 38, 1994, nr 3, s. 89–97.
- Pezda J., *Kustosz Bentkowski*, w: *Europa Środkowa, Balkany i Polacy. Studia ofiarowane profesorowi Antoniemu Cetnarowiczowi*, red. J. Pezda, S. Pijaj, Kraków 2017, s. 571–581.

- Pezda J., *Przeszłość przyszłości. Historia zbiorów rodzinnych opowiedziana przez Władysława Czartoryskiego*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, t. 58, 2013, s. 105–131.
- Rostworowski M., *Gry o Damę*, Kraków 1994.
- Skowron R., *O powrót na Wawel królewskich pamiątek ze zbiorów ksiąząt Czartoryskich*, „Studia Waweliana”, t. 11/12, 2003, s. 274–279.
- Stefański L., *Leon Jarosław Bentkowski (1823–1889) – rolnik z Ziemi Dobrzyńskiej kustoszem Muzeum Książąt Czartoryskich*, „Rocznik Dobrzyński”, t. 12, 2019, s. 171–178.
- Szablowski J., *Obchody jubileuszowe zwycięstwa pod Wiedniem w 1683 roku w ciągu trzech stuleci*, w: *Odsiecz wiedeńska 1683. Wystawa jubileuszowa w Zamku Królewskim na Wawelu w trzechsetlecie bitwy. Tło historyczne i materiały źródłowe*, t. 1, red. A. Franaszek, K. Kuczman, Kraków 1990, s. 7–40.
- Wojtyła A., *Świątynia Sybilli w Puławach. Pierwsze polskie muzeum czy mauzoleum ojczyzny?*, w: *Izabela Czartoryska dux femina facti*, red. G. Bartnik, Lublin 2021, s. 173–189.
- Żygulski Z. jun., *Dzieje zbiorów puławskich. Świątynia Sybilli i Dom Gotycki*, Kraków 2009.
- Żygulski Z. jun., *Odsiecz wiedeńska 1683*, Kraków 1988.
- Żygulski Z. jun., *The Prophetic Shield of John III Sobieski and the Edict of Milan*, „Artibus et Historiae”, t. 35, 2014, s. 305–326.
- Żygulski Z. jun., *Zbrojownia Czartoryskich*, „Muzealnictwo Wojskowe”, t. 1, 1959, s. 85–98.

SPIS ILUSTRACJI

- s. 102 Chromolitografia na podstawie rysunku Antoniego Dollecza przedstawiająca szable według tradycji należące do króla Jana III; ilustracja do artykułu *Szable Jana Sobieskiego*, „Kłosa. Czasopismo ilustrowane tygodniowe poświęcone literaturze, nauce i sztuce”, t. 32, 1881, nr 810, s. 12
- s. 102 Odrys szabel z artykułu Antoniego Dollecza, Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn. ANK 29/678/12/763, Zbiór Zygmunta Glogera [Ikonoграфия. Militaria, mundury, elementy uzbrojenia, sceny batalistyczne z XIII–XIX w.], k. 1
- s. 107 Opis zabytków tworzących panoplium królewskie w Świątyni Sybilli w Puławach w rękopisie pióra Franciszka Kozłowskiego, BCz, sygn. rkps 3032, *Poczet pamiątek narodowych zachowanych w Świątyni Sybilli w Puławach przez Elżbietę Xiężnę Czartoryską zebranych*, ok. 1828, s. 129–130
- s. 111 Szabla według tradycji puławskiej wiązana z królem Janem III; (a) płaz zewnętrzny; (b) płaz wewnętrzny, Muzeum Książąt Czartoryskich – Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK XIV-17, fot. Pracownia Fotograficzna MNK
- s. 113 Fotografia Ignacego Kriegera z 1883 r. przedstawiająca trzy szable wiązane tradycyjnie z królem Janem III; od góry: szabla z panoplium

królewskiego, karabela złożona przez hetmana wielkiego koronnego Jana Sobieskiego jako wotum do Loreto po zwycięstwie chocimskim, szabla będąca darem papieża Innocentego XI dla Jana III, Muzeum Książąt Czartoryskich – Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie, sygn. R. f. IV. 631

- s. 116 Szabla z pochwą stanowiąca niegdyś część panoplium królewskiego w Świątyni Sybilli, według tradycji puławskiej należała do króla Jana III; (a) płaz zewnętrzny; (b) płaz wewnętrzny; Muzeum Książąt Czartoryskich – Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK XIV-34/1-2, fot. Pracownia Fotograficzna MNK

MATEUSZ CHRAMIEC

<https://orcid.org/0000-0003-2123-4597>

Dr, historyk i historyk sztuki, bronioznawca, rekonstruktor historyczny. Wykładowca na WHiDK Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II i adiunkt w Muzeum Książąt Czartoryskich – Oddziale Muzeum Narodowego w Krakowie, gdzie jest opiekunem Zbrojowni, zajmując się głównie kolekcją dawnej broni i barwy. Wiceprezes oddziału krakowskiego oraz członek zarządu krajowego Stowarzyszenia Miłośników Dawnej Broni i Barwy – najstarszej i jedynej ogólnopolskiej organizacji bronioznawczej. Ponadto członek Stowarzyszenia Historyków Sztuki oraz International Council of Museums, w komisjach ICOM Poland oraz ICOMAM (International Committee for Museums and Collections of Arms and Military History). Jego zainteresowania naukowe skupione są wokół zagadnień związanych z nowożytnym oraz dziewiętnastym i dwudziestowiecznym kolekcjonerstwem, jak również znaczeniem militariów w ikonografii i kulturze.

Opracowanie zostało wykonane z wykorzystaniem środków własnych autora.

Kontakt: mateusz.chramiec@gmail.com